

La Biblioteca Pública de Girona, fruit de la Desamortització

**ENRIC MIRAMBELL
i BELLOC**

L'origen de la Biblioteca Pública de Girona, com el de les altres Biblioteques de capital de província, és una conseqüència de la desamortització dels béns eclesiàstics decretada pel ministre d'Isabel II, Juan Álvarez Mendizábal; fet que comportà la desaparició d'un considerable nombre de monestirs i convents.

En el fons antic de la Biblioteca s'hi recullen uns quants milers de llibres procedents de les cases religioses de Girona i comarques. Però de cap manera podem considerar que hi hagi la totalitat, ni tan sols la major part dels fons bibliogràfics monacals. L'estudi d'aquests llibres ens podria ajudar a conèixer el contingut de les biblioteques dels convents gironins; però un conjunt de circumstàncies fa que això sigui possible només d'una manera molt parcial.

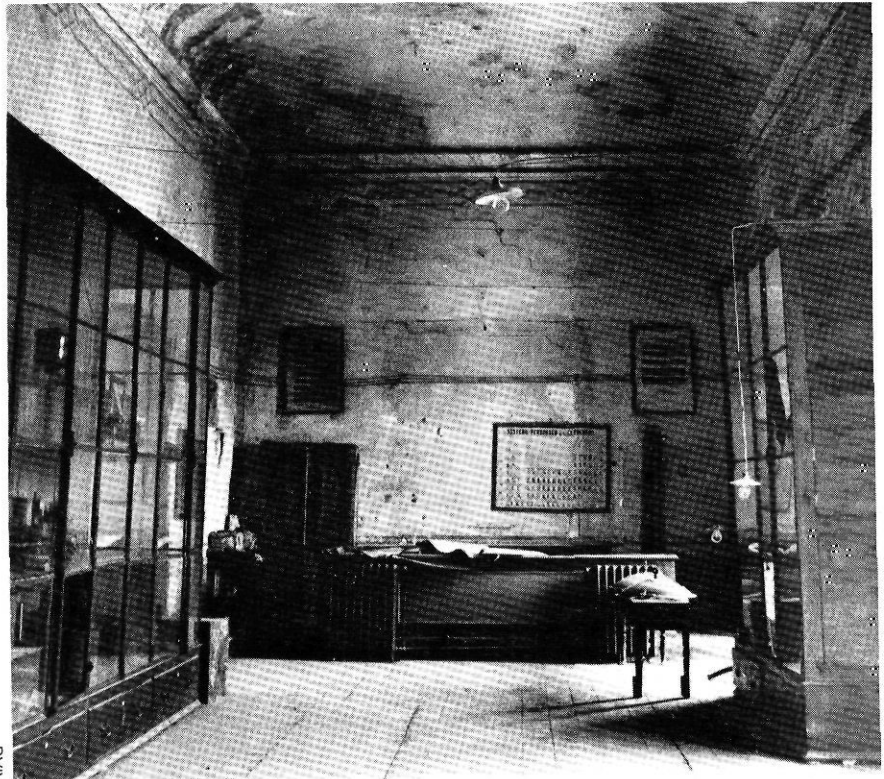
Els convents i sobretot els monestirs, a més de centres d'oració, ho eren també d'estudi. Per això és natural que a tots, hi hagués una, més o menys, important biblioteca.

A les obres dels pares Roig i Jalpí i Villanueva, i a *L'Espanya Sagrada* (1), trobem notícies referents a algunes de les biblioteques monàstiques i conventuals gironines.

El canonge Barraquer (2) ens dóna algunes dades molt concretes referents a les vicissituds que els afectaren durant la Guerra de la Independència, durant el trienni 1820-1823, i finalment amb motiu de la desamortització.

El Dr. Batlle (3) ens deixà un estudi exhaustiu de la biblioteca del monestir benedictí de Sant Feliu de Guíxols. En els nostres estudis sobre els incunables, (4) com també en els de mossèn Juan Baburés, (5) es donen pistes per localitzar les procedències d'alguns dels que es conserven.

La documentació de la Biblioteca Pública de Girona, (6) i els treballs monogràfics que s'han publicat sobre la seva història (7) ens donen a conèixer

AIAG

Aula de Física de l'Institut Vell de Girona, on s'instal·là, l'any 1848, la Biblioteca Provincial.

xer la integració en ella dels llibres de les cases religioses afectades per la desamortització.

Si exceptuem els provinents dels benedictins de Sant Feliu de Guíxols, els llibres que avui es conserven són només una petita part dels que integren les biblioteques de les cases religioses; i això per diferents raons. Per una part les guerres que periòdicament afectaren les nostres comarques ocasionaren reiterades pèrdues de llibres, pèrdues que es feren molt considerables a les darreries del segle XVIII, i en els anys del segle XIX que precediren al desenllaç final. La invasió napoleònica feu notar els seus efectes en les biblioteques. La supressió de convents en el trienni 1820-1823 comportà més pèrdues de llibres i en el moment de la desamortització la sangonera fou molt considerable.

En general, a les comarques gironines es portà a cap la secularització dels religiosos sense grans violències que afectessin la vida de les persones. Exceptuant els casos de Sant Feliu de Guíxols i sobretot de Ripoll. Tampoc, fora de casos excepcionals, es produïren incendis d'edificis. Però tot això no impedí que es perdessin molts llibres. Les facilitats que les autoritats locals donaren per la incruenta sortida dels frares motivà que aquests s'endugessin llibres per utilitzar-los mentre fossin fora del convent, i retornar-los en reintegrar-se; tinguem en compte que la idea d'una bona part era que l'exclaustració era momentània i molts estaven convençuts que al cap d'uns dies o d'unes setmanes les coses tornarien al seu lloc. Amb aquesta idea també escamparen per les cases amigues dels monestirs llibres i objectes, amb la

finalitat de salvar-los. Però aquesta dispersió resultà definitiva, i contribuï a la pèrdua de llibres.

Per altra part els edificis restaren algun temps sense cap control eficaç, i, a poc a poc, la presència d'intrusos en els recintes motivà la furtiva sortida de llibres i altres objectes de valor.

Quan es donaren les primers disposicions oficials per preservar el tresor bibliogràfic i documental, i més encara, quan aquestes disposicions s'acompliren, ja s'havia perdut una bona part del que s'intentava protegir.

Però no tot s'havia perdut, i emparant-se en aquestes disposicions, alguns homes amb sentit de la responsabilitat i amb un treball intens i fins i tot difícil, portaren a terme la tasca de recuperació. S'havien dispersat nombroses biblioteques; s'havien perdut milers de llibres; però s'aconseguí crear i fer funcionar a la capital de la província una biblioteca pública, al servei de tots, i que avui, al cap de gairebé un segle i mig, encara fa un bon servei. Si bé s'ha transformat l'edifici i les instal·lacions i s'ha multiplicat i posat al dia el fons bibliogràfic, no deixa d'identificar-se com la mateixa institució que es fundà per salvar els llibres dels convents i monestirs desamortitzats.

Les antigues biblioteques monàstiques

Les dades que ens dona la bibliografia ja esmentada ens permeten de tenir una idea força àmplia d'algunes d'aquestes biblioteques i més reduïda de les restants.

Sens dubte la més important era la del monestir de Santa Maria de Ripoll; però també va ser la que més va sofrir el desordre, el saqueig i la destrucció. Alguns dels còdexs recuperats passaren a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.⁽⁸⁾

La més coneguda de totes, com ja hem dit abans, és la dels benedictins de Sant Feliu de Guíxols, gràcies a la història que ens ha deixat el Dr. Batlle i Prats, basada en documentació original i en el Catàleg del segle XVIII, que juntament amb una bona part dels llibres d'aquell monestir es troba avui a la Biblioteca Pública de Girona. Pel seu coneixement remetem a l'esmentat estudi,⁽⁹⁾ i ens limitarem a dir que estava ben proveïda de còdexs manuscrits; tenia un bon nombre d'incunables i uns milers d'obres de matèria religiosa i profana. Un bon nombre de llibres havien estat llegats pel bisbe de Mallorca, Fra Benet Panyelles i Escardó, abat d'aquell cenobi.

Amb satisfacció podem observar que una bona part d'aquella important biblioteca es conserva avui perfectament.

De gran notorietat era també la del convent de Dominics de la ciutat de Girona, de la qual, tan el pare Villanueva com els continuadors de l'*Espanya Sagrada* ens en fan una bona

Biblioteca Pública de Girona, instal·lada a la Casa de Cultura des de 1951.

descripció. Diu l'*Espanya Sagrada*: «La biblioteca de este religiosísimo convento manifiesta que había tenido en todos tiempos sabios distinguidos que la fueron enriqueciendo con las mejores obras. Se hallaban en ella muchos manuscritos y códices antiguos y no se descuidaron aquellos religiosos de recoger los primeros ensayos del arte divino de la prensa. Tenían:

1.º Una colección de los opúsculos de *re rustica* de Caton, Columella y Paladio, impresa en Regio en 1482.

2.º Los comentarios de *las noches Aticas* de Aulo Gelio, impresa en 1477.

3.º *Los treinta y siete libros de la Historia Natural* de Plinio, en Parma, 1480.

4.º *Las Poesias* de Cátulo, Tíbulo, Propercio y Papino Estacio, impresa en 1472.

5.º *Las Comedias* de Plauto, en Venecia 1472.

6.º La *Historia Eclesiástica* de Eusebio, traducida por Rufino, imp. en Mántua 1479.

7.º *Las vidas de los doce Césares* de Suetonio Tranquillo con los comentarios de Bervaldo, imp. en 1493.

8.º Tito Livio, imp en Venecia 1495.

9.º Los libros de Juan Bocaccio de *las Genealogias de los Dioses, y de los montes, selvas, fuentes, lagos, estanques y de los varios nombres del mar*, impresa en Venecia en 1472, 1473.

10.º El *Espejo historial* de Fr. Vicente Belovacense, en tres tomos en folio, que contienen la naturaleza doctrinal y moral; de la Gracia y de las alabanzas de Nuestra Señora la Virgen María, impresa en 1481.

11.º Las obras de D. Tomás de Casanova y Liberto, caballero del orden de Cristo, teniente coronel, comisario provincial de la artillería de España, natural de Caller, en Cerdeña, quien las dejó legadas al convento por su testamento hecho en Barcelona en 1754...

12.º Las obras manuscritas generales del hijo de aquel convento Fr. Nicolas Eimerich, inquisidor de toda la

Corona de Aragón... (esmenta les obres).⁽¹⁰⁾

I el Pare Villanueva hi afegeix: «11.º El *Praeceptorium divinae legis*, de fray Juan Nider, impresa en París per Martinum Michaelen et Uldaricum, 1474, 11 noviembre.

Otras ediciones raras de obras del mismo autor hay allí, cuya noticia he tomado para la Biblioteca de autores de mi orden.

A este tenor hay algunas otras ediciones cuyo mérito conocen bien los literatos». ⁽¹¹⁾

Podem observar com les obres senyalades amb el núm. 10 en la *Espanya Sagrada*, i amb el núm. 11 per Villanueva, es corresponen amb les distingides amb els números 129 i 100, respectivament, del Catàleg d'Incunables de la Biblioteca Pública de Girona.

A la Biblioteca Pública, a més dels dos incunables esmentats hi trobem un bon nombre de llibres que per les seves signatures topogràfiques, o bé per l'«Ex-Libris» sabem que havien pertangut a la biblioteca dels dominics.

En Pare Roig i Jalpí, referint-se a l'esmentat convent ens diu: «... y su librería, así en lo material, como en lo formal, es una de las muy buenas de Cataluña». ⁽¹²⁾

Una altra que destacava, d'acord amb la grandiositat del convent era la dels franciscans de Girona. Tan Villanueva com els continuadors de l'*Espanya Sagrada* la ponderen. D'aquesta darrera obra copiem: «Las bibliotecas y archivos de las comunidades solían ser un termómetro para conocer los sujetos que las han ilustrado. En la de San Francisco de Gerona había antes de la invasión francesa muchos y muy raros libros del siglo XVI y muy buenas ediciones del XV. A estas pertenecían:

– Tratado de Fr. Bartolomé Anglico *De proprietibus rerum* impresa en 1382.

La Biblioteca Pública

- Joannis Aurelii Angurelli Arimensis, Carminum, liber primus; imp. en 1482.
- Etimologias de San Isidoro. En París, 1499.
- Modus bene vivendi de San Bernardo ad Sororem, 1492.
- Mamotreto, 1489, Nuremberg.
- Epistolae familiares de Cicerón, 1481.
- Colección de obras de San Jerónimo, 1477.
- La primera parte de la Summa de Santo Tomás, en 1477, que es la primera edición.

El canonge Barraquer ens dona moltes dades sobre l'exclaustració dels franciscans i de la dispersió de les seves pertinences, (14) i en el mateix capítol de l'obra ens il·lustra sobre el trist destí de llibres monàstics. Ens parla de carretades enormes de llibres; de volums que passaven les fronteres del nostre país per dispersar-se irremissiblement; de vendes de llibres i de pergamins a fabricants de piroècnia; de fulls preciosos de còdexs il·luminats que es destinaven als usos més baixos i profans, etc.

A Sant Pere de Roda l'expoli ja s'havia avançat, de tal manera que Villanueva podia afirmar: «De la biblioteca tan celebrada nada ha quedado» (15)

Tant Villanueva, (16) com els continuadors de l'Espanya Sagrada (17) fan grans elogis de la biblioteca del convent de caputxins de Girona, esmentant-se algunes obres, entre elles dos incunables. Però és molt poc el que es pot identificar, entre el que se n'ha conservat. Ens pot donar una idea del que ocorregué en aquest convent

la relació d'un frare de la mateixa comunitat que ens transmet Barraquer: (18) «... entré nuevamente en el convento, que lo hallé abierto; metí libros y hábito en un saco, y lo saqué, y así sacaron otros objetos, salvándose muchos».

Però ja abans de l'exclaustració la biblioteca dels caputxins havia desaparegut, com ens descriu Barraquer: (19) «A pesar de esta circunstancia (es refereix a que integraven la comunitat 34 frares, entre ells 17 estudiants) la casa carecía de biblioteca, ya que no puede graduarse de tal algunos volúmenes que se guardan en la roperia. La Guerra de la Independencia, el famoso sitio de la ciudad y la siguiente entrada del enemigo explican el fenómeno».

Del convent de Sant Agustí llegim a l'Espanya Sagrada: (20) Son bien pocos los papeles que conserva su archivo y carece enteramente de códices y libros antiguos, a pesar de que no han faltado en él religiosos sabios...».

Quant a Sant Salvador de Breda, de la descripció, que en fa Villanueva, (21) en destriem: «En la biblioteca vi algunas ediciones raras», i esmenta dos incunables.

De Santa Maria d'Amer, el mateix Villanueva (22) ens diu: «... la biblioteca, pero con buenos libros de literatura corriente».

Tot el que hem dit ens dona una idea de com eren les biblioteques de les cases religioses gironines; i de com les va afectar la desamortització. Vegem ara el que es va recuperar.

La creació de la biblioteca i la recuperació de llibres

Fou necessari que passés temps, fins i tot anys, després de l'exclaustració

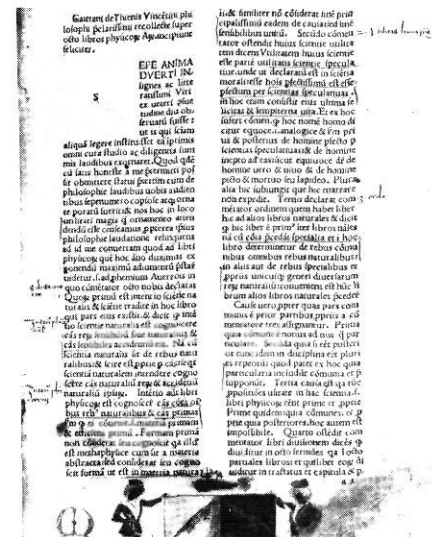
perquè el Govern s'adonés que a les cases religioses abandonades, hi havia un tresor bibliogràfic i documental que calia atendre. I aleshores es començà a legislar; i al cap de més temps es començà a actuar.

L'article 25 de la Llei de 29 de juliol de 1837, i la Reial Ordre de 22 de setembre de 1838 disposaven que els llibres dels convents i monestirs desafectats es recollissin en les Biblioteques Provincials que amb aquesta finalitat es creaven. Pel que fa a Girona la cosa es començà a moure el 29 de febrer de 1840 en què el prevere Jaume Morell, administrador del Seminari embargà tots els llibres que hi havia a la ciutat, procedents dels convents, i els diposità en el Seminari. Aquesta actuació la realitzà per ordre expressament donada pel «Jefe Político de la Provincia», Sr. Gallardo de Corregge, d'acord amb el Vicari General, Governador Eclesiàstic, Juan Manuel Calleja.

En el nostre país de legislació no ens en falta pas, encara que a vegades arribi una mica tard, o costi de posar-la en pràctica. Una Reial Ordre de 13 de juny de 1844 creava a cada província una «Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos». Entre les seves missions, hi figurava: «Reunir los libros, códices, documentos...» «Cuidar de los Museos y Bibliotecas Provinciales...» La Comissió de Girona començà les activitats el 22 de novembre de 1847, data de la primera Acta. (23)

El pla d'estudis de 1845 insistia en la creació de les Biblioteques Provincials, adscrites als Instituts.

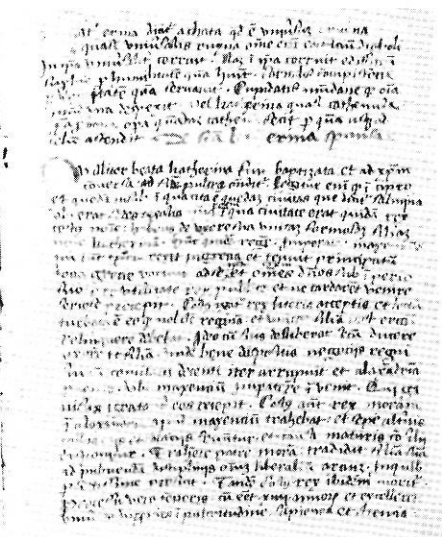
Després d'intenses gestions realitzades pel Director de l'Institut, Sr. Miquel Ametller i Marfil s'aconseguí la creació de la Biblioteca i el nomenament del primer Bibliotecari, que fou

Primera plana de l'obra «Recolle-tae super VIII lib. phisicorum Aristotelis» de Gaietanus de Thienis, impresa l'any 1487, procedent del convent dels Dominics de Girona.

Colofó de l'obra «Sermones de laudibus sanctorum» de Franciscus de Mayronis, impresa a Venècia l'any 1493, procedent del mateix convent dels Dominics.

«Ex-libris» de diversos frares dominics del convent de Girona, en un full de l'obra «Opus sapientiae Salomonis», de Robertus Holkot, impresa l'any 1494.

el catedràtic del mateix Institut, Sr. José Antonio Secret. Ocupà el càrrec des del 4 de desembre de 1847, durant uns deu anys, sense que se li assignés cap remuneració per la feina i per la responsabilitat que se li atribuïa. Durant un temps l'ajudà en la comesa el Sr. Severo Pérez, retribuint per la Diputació. Però l'Estat no aprovà mai la presència d'aquest col·laborador.

A partir de l'any 1848 la Biblioteca va començar les activitats. S'instal·là a la gran sala del primer pis de l'edifici del carrer de la Força, dependència que anys més tard es convertí en aula de Física, i la Biblioteca passà a ocupar les sales de la planta baixa, que ocupà fins l'any 1951.

El 12 de gener de 1848 el senyor Secret fou comissionat per passar al Seminari a fer-se càrrec dels llibres procedents de la desamortització eclesiàstica. Es traslladaren a l'edifici de l'Institut 4.541 volums, que integraren el fons fundacional de la Biblioteca. Es fa constar que molts d'aquests llibres es trobaven en molt mal estat de conservació, i moltes obres eren incompletes, per haver-se perdut volums. (24)

L'any 1856 varen ingressar alguns centenars de llibres que foren recollits de l'Hospital civil de Girona.

El desembre de 1857 el nou bibliotecari, Sr. Nicolàs Magan, fou comissionat pel Governador Civil per passar a la Bisbal a fer-se càrrec dels llibres procedents de l'extingit convent de franciscans d'aquella població. El Dommer, N. Andreu, li va fer lliurament de 1.071 llibres, que es trobaven dipositats a la casa del difunt capellà major. Hi havia 455 volums en foli, 496 en quart i 120 entre octau i diversos tamanys petits.

En una Memòria de la Biblioteca Provincial, s'hi fa constar l'eficax gestió a favor seu, dels tres governadors civils que regiren la província entre els anys 1848 i 1856, senyors Portefaix,

Accutissimi doctoris Alexandri de villa dei
Doctrinale cum peculiaribus sententijs et
receptis diuisione ad nouellous clericorum
vtilitatē. Secunduz ordinem domini Pe-
tri Johannis marthoes: bonarum artium
doctoris ornatissimi.

Portada de l'obra «Doctrinale» d'Alexander de Villadej, impresa a Barcelona l'any 1499, procedent del monestir de sant Feliu de Guixols.

Llauder i Alcaraz. També es fa notar l'ajuda econòmica de la Diputació per facilitar la instal·lació i bon funcionament de la Biblioteca.

Els tres primers bibliotecaris, José A. Secret, Nicolàs Magan i Joaquim Carreras i Massanet, amb la col·laboració temporal de Severo Pérez, tingueren cura de recollir els llibres; col·locar-los, ordenar-los, catalogar-los, i posar la Biblioteca en disposició de ser utilitzada pels lectors. Fins l'any 1858 estava exclusivament al servei de l'Institut; a partir de 1858 se li donà la condició de pública.

Posteriorment la Biblioteca ha anat adquirint llibres nous i, en una època més que en altres, s'ha anat posant al dia. Dels pocs milers de llibres del lot fundacional s'ha arribat avui a la xifra de 110.000.

Alguns llibres manifesten la seva procedència; uns perquè hi consta l'ex-libris; altres per una signatura topogràfica característica de la biblioteca de procedència.

Referint-nos concretament als incunables podem dir que corresponen: 55 al monestir benedictí de Sant Feliu de Guixols; 14 al convent de dominics de Girona; 2 al de Mercedaris de la ciutat; 5 als caputxins de Blanes; 1 als benedictins d'Amer i 1 als franciscans de la Bisbal.

Aquestes dades ens donen una idea aproximada de la proporció en què es recuperaren els llibres dels convents gironins.

Avui aquest fons procedent de la desamortització és utilitzat per una minoria d'estudiosos, que saben apreciar-ne tot el valor. I resta com un testimoni dels focus de cultura que eren les cases religioses gironines i de la creació de la Biblioteca, motivada per l'exclaustració.

NOTES

1. ROIG Y JALPI, Juan Gaspar.- *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciuda de Gerona*.- Barcelona, 1678.
2. VILLANUEVA, Jaime.- *Viaje Literario a las Iglesias de España*, vols. 14 i 15. *España Sagrada*, vol. 45.
3. BARRAQUER Y ROVIRALTA, Cayetano.- *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*.- Barcelona, 1906.- 2 vols. *Los religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*.- Barcelona.- 1915-1917.- 4 vols.
4. BATLLE I PRATS, Lluís.- *La biblioteca del monasterio de Sant Feliu de Guixols*. a ANALES DEL INSTITUTO DE ESTUDIOS GERUNDENSES, v. XX, 1970-1971; pp.: 105-282.
5. MIRAMBELL BELLOC, Enric.- *Los incunables de la Biblioteca de Gerona*. a REVISTA DE ARCHIVOS, BIBLIOTECAS Y MUSEOS, T. LXIII, 2- 1957.- pp.: 593-638. - *Los incunables de la Biblioteca del Monasterio de Sant Feliu de Guixols*. a ANALECTA MONTSERRATENSIS, 9.- Abadia de Montserrat, 1962; pp. 269-273. - *Los incunables de la Biblioteca Pública de Gerona*. a REVISTA DE GERONA, núm. 4, 1958; pp. 33-37.
6. BABURÉS I NOGUER, Joan.- *Els incunables de la biblioteca del Seminari de Girona*.- Girona, 1985. - *Incunables de la biblioteca del Seminari*. a REVISTA DE GERONA, núm. 111, 2n. trim. de 1985; p. 135.
7. LLEGALL núm. 21.
8. GRAHIT I GRAU, Josep.- *Centenario de la Biblioteca Provincial de GERONA*, articles publicats al diari LOS SITIOS, dels dies 18, 20 i 21 de març de 1948. - GIRBAU, Montserrat.- *La Biblioteca Pública de Gerona*. a BIBLIOTECONOMIA, Año VI, núm. 23, jul-set. 1949. - GRAHIT PAPELL, Emilio.- *La sección de manuscritos de la Biblioteca Provincial de Gerona*, Barcelona, 1848. - MIRAMBELL BELLOC, Enric.- *Los manuscritos de la Biblioteca Pública de Gerona*. a REVISTA DE GERONA, núm. 18, 1962, pp. 37-40.
9. BARRAQUER.- *Los religiosos...*, v. III, pp. 198, 199.
10. BATLLE I PRATS, Lluís, op. cit.
11. *España Sagrada*, vol. 45; pp. 196-200.
12. VILLANUEVA, vol. 14, p. 168.
13. Op. cit. p. 354.
14. Vol. 45, pp. 194, 195.
15. *Los religiosos...*, v. III, pp. 359 i següents.
16. VILLANUEVA, vol. 15, p. 38.
17. Vol. XIV; pp. 174 i següents.
18. Vol. 45, p. 211.
19. *Los religiosos...*, vol. III; p. 244.
20. *Las casas...*; vol. II, p. 404.
21. Vol. 45; p. 207.
22. VILLANUEVA, vol. XIV, pp. 207-209.
23. Vol. XIV, p. 222.
24. PLA CARGOL, Joaquín.- *Comisión Provincial de Monumentos de Gerona. Un siglo de actuación*. a ANALES DEL INSTITUTO DE ESTUDIOS GERUNDENSES, vol. III (1948) p. 145.
25. Memòria manuscrita en el llegall núm. 21 de la documentació de la Biblioteca Pública de Girona.